

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กระแสบริโภคนิยมที่รุนแรง ทั้งด้านการแข่งขันทางการค้าเพื่อแย่งชิงผู้บริโภคที่มีสูงในปัจจุบัน ขณะที่เด็กและเยาวชนก็ตกเป็นเหยื่อจากค่านิยมการบริโภคนิยมอย่างไม่รู้เท่าทัน ซึ่งหากมองถึงสินค้าในสังคมที่เจาะกลุ่มไปที่วัยรุ่น โดยอาศัยจุดอ่อนของเด็กและเยาวชนเพื่อนำการขาย จะพบว่าสินค้าหลายตัวที่เด็กและเยาวชน ตกเป็นเหยื่ออย่างน่าเสียดาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสุราและบุหรี่ ในเดือนกรกฎาคม 2552 สถาบันการศึกษาหลายแห่งได้ร่วมกับศูนย์วิจัยสุรา และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ดำรวจร้านค้าและสถานประกอบการในรัศมี 500 เมตร รอบๆ มหาวิทยาลัยจำนวน 15 แห่ง ในกรุงเทพฯ พบว่า มีร้านเหล้าปั่นจำนวน 86 ร้าน ร้านเหล้าจำนวน 1,712 ร้าน เฉลี่ย 57 ร้านต่อ 1 ตารางกิโลเมตร มีการชักชวนในรูปแบบเหล้าปั่น ซึ่งดูเหมือนน้ำผลไม้ปั่นดื่มแล้วอาจไม่รู้ว่าเป็นเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ทั้ง ๆ ที่มีส่วนผสมของแอลกอฮอล์ เช่น วอดก้า รัม หรือ จิน และจัดรูปแบบร้านคล้าย ๆ กับร้านขายน้ำผลไม้จูงใจให้เด็กหันมาดื่มกันมากขึ้น ตามสถิติพบว่าผู้ที่ดื่มสุราตั้งแต่อายุน้อย ๆ จะเกิดปัญหาที่รุนแรงและแก้ไขยากกว่าพวกที่ดื่มประจำ เพราะมักจะเป็นพวกที่สูบบุหรี่จนติด และมีโอกาสที่จะเสพยาเสพติดอื่น ๆ มากกว่าคนทั่วไป ส่วนสถิติผู้สูบบุหรี่ปี 2552 พบว่า ประเทศไทยมีผู้สูบบุหรี่ทั้งหมด 12 ล้านคน โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่น

เมื่อสุราและบุหรี่เป็นยาเสพติดที่ถูกกฎหมาย จึงทำให้มีผลกระทบมากมายหลายด้าน ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ทั้งต่อตนเองและต่อบุคคลอื่นและสังคมโดยรวม จากตัวเลขขององค์การอนามัยโลกระบุว่ามีผู้สูบบุหรี่ทั่วโลก 1,100 ล้านคน และเสียชีวิตจากการสูบบุหรี่ปีละ 5 ล้านคน โดยในคนไทยพบผู้เสียชีวิตจากโรคที่เกิดจากการสูบบุหรี่ปีละ 42,000 คน คิดเป็นวันละ 115 คน หรือชั่วโมงละ 5 คน ส่วนผลกระทบของสุรานั้นมีทั้งระยะสั้นและระยะยาว ได้แก่ อุบัติเหตุ อาชญากรรม ความรุนแรงในครอบครัว ทะเลาะวิวาทและสร้างความรำคาญแก่ผู้อื่น ปัญหาด้านสุขภาพ โรคเรื้อรังต่าง ๆ เช่น มะเร็งตับ ความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ โรคเกี่ยวกับสมอง รวมทั้งปัญหาหนี้สิน สูญเสียหน้าที่การงาน เป็นต้น

ผลการดำเนินงานการเฝ้าระวังและเตือนภัยทางสังคมของสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน พ.ศ. 2551 พบว่าพฤติกรรมเสี่ยงของเด็กเยาวชนจังหวัดเชียงใหม่ ด้านการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ มีความรุนแรงและมีจำนวนมากขึ้น ซึ่งสัมพันธ์กับข้อมูลรายงานสถานการณ์เด็กและเยาวชนปี 2548-2549 พบว่า เด็กช่วงอายุ ไม่เกิน

18 ปีในจังหวัดเชียงใหม่ มีอัตราการดื่มเหล้า ร้อยละ 33.09 สูบบุหรี่ ร้อยละ 15.93 (โครงการติดตามสภาวะการณ้เด็กและเยาวชนรายจังหวัด, 2549) และมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น จากการสำรวจสถานการณ้เด็กและเยาวชนปี 2549-2550 พบว่า ในจังหวัดเชียงใหม่ มีอัตราการดื่มเหล้า ในระดับมัธยมต้นร้อยละ 15.30 มัธยมปลายคิดเป็นร้อยละ 30.10 สูบบุหรี่ ในระดับมัธยมต้นร้อยละ 7.35 มัธยมปลายคิดเป็นร้อยละ 11.75 (โครงการติดตามสภาวะการณ้เด็กและเยาวชนรายจังหวัด, 2550) จากตัวเลขที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าปัญหานั้นมีมากมาย และรากเหง้าแห่งปัญหาส่วนหนึ่งคือผลที่สืบเนื่องมาจากปัญหาด้านพฤติกรรมของมนุษย์ที่เด็กและเยาวชนได้รับการหล่อหลอมและเลี้ยงดูจากครอบครัวที่บกพร่องและนำไปเชื่อมโยงกับปัญหาพฤติกรรมและอารมณ์ ปัญหาครอบครัว ปัญหาสุขภาพกายจิต ปัญหาด้านสังคมจิตวิทยา ปัญหาการติดยาเสพติดและปัญหาการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนในที่สุด

เด็กกำพร้าเป็นเด็กที่ขาดโอกาสในการศึกษาเพื่อพัฒนาทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา การฟื้นฟูปรับสภาพ และพัฒนาการด้อยกว่าเด็กทั่วไปที่มีความพร้อมทางครอบครัว สังคมและเศรษฐกิจ จากสภาพชีวิตอยู่ท่ามกลางความสับสน ขาดผู้อุปการะเลี้ยงดู ขาดความรัก ความอบอุ่น ซึ่งเด็กที่ขาดความรัก ความอบอุ่นจากพ่อแม่ก็มีชีวิตในวัยเด็กที่ไม่มีความสุข ขาดกำลังใจ ขาดความเข้มแข็ง เมื่อโตขึ้นจะไม่สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขได้ และไม่ให้ความรักต่อผู้อื่นด้วย จากการเยี่ยมเด็กที่สถานสงเคราะห์เด็กเคอสถานมรกต ในเดือนธันวาคม 2552 ของผู้วิจัยพบว่า มีเด็กมาจากหลายพื้นที่และเข้ามาด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจนับได้ว่าที่แห่งนี้เป็นที่พักพิงทั้งกายใจก็ว่าได้ โดยเฉพาะกับเด็กที่ถูกกระทำจากคนในครอบครัวเอง ซึ่งบอบช้ำทั้งร่างกายและจิตใจที่นี้จึงไม่เพียงเลี้ยงดูเด็กแต่ทางกาย แต่ยังใช้ศาสนาเป็นเครื่องบำรุงรักษาจิตใจให้กับเด็กด้วย ศาสนาเป็นตัวเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาวะเหนือธรรมชาติเพื่อความสบายใจของมนุษย์ ศาสนาจึงเป็นเครื่องปลอบประโลมและบำรุงจิตใจของมนุษย์ให้เกิดความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว อาจหาญ ไร้เรง ศาสนาจึงจำเป็นยิ่งสำหรับเด็กเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและปลอดภัย แต่ธรรมชาติของวัยรุ่นเป็นวัยที่ชอบเข้าไปมีส่วนเกี่ยวพันกับพฤติกรรมซึ่งเสี่ยงภัยเพื่อความสนุกสนาน อีกทั้งยังขาดประสบการณ์ไม่รู้เท่าทันผลจากการกระทำบางอย่างของตน โดยมักมีความเชื่อว่าถ้าได้ทำอะไรหลาย ๆ ครั้งโดยไม่เกิดผลทางด้านลบ ก็จะเชื่อว่าการกระทำนั้นไม่เป็นการเสี่ยงภัย นอกจากนี้วัยรุ่นจะประเมินความเสี่ยงโดยคิดเฉพาะผลกระทบในปัจจุบัน ไม่คิดถึงผลในระยะยาว ดังนั้นการทำให้เด็กมีทักษะชีวิตควบคู่ไปกับการเติบโตทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจของพวกเขาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องดำเนินการ โดยเร็ว

ทักษะชีวิตเป็นความสามารถของบุคคลทั้งความรู้ เจตคติ การปรับตัวและเผชิญสิ่งเร้าในชีวิตอย่างสร้างสรรค์ มีประสิทธิภาพรวมทั้งสอดคล้องกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม สังคม ผู้ที่มี

ทักษะชีวิตที่ดีจะเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ มีความบากบั่นรู้จักแก้ไขปัญหา ปรับตัว พึ่งตัวเองและป้องกันตัวเองได้ดี (ขงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ์ และ สุวรรณ เรืองกาญจนเศรษฐ์, <http://info.thaihealth.or.th/library/11142>) อีกทั้งเป็นความสามารถทางสังคม ความคิดอ่าน ความพยายาม เพิ่มพูนปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ให้ประสบผลสำเร็จให้สามารถแก้ไขปัญหาในสถานการณ์วิกฤติที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่มีปัญหา ตลอดจนเป็นความสามารถที่จะส่งเสริมสุขภาพของบุคคลและชุมชนด้วย (WHO, 1994) คุณลักษณะหรือความสามารถเชิงสังคม จิตวิทยา เป็นทักษะภายในที่ช่วยสามารถเผชิญสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ทักษะในการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล ทักษะในการตัดสินใจ และคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ทักษะในการประมาณตน และการควบคุมสถานการณ์ ทักษะในการสื่อสาร ต่อรอง ปฏิเสธ และโน้มน้าวจิตใจ ทักษะในการปรับตัว เป็นต้น ดังนั้น ทักษะชีวิต คือ ความสามารถพื้นฐานที่วัยรุ่นทุกคน จำเป็นต้องใช้ในการเลือกทางดำเนินชีวิตสังคมในปัจจุบันให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งต้องอาศัยการถ่ายทอดประสบการณ์โดยการฝึกฝนอบรม (ดวงพร โสภนา, 2543: 47) ทักษะชีวิตจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนจำเป็นต้องมี เพราะนับตั้งแต่มนุษย์เกิดมา จะต้องได้รับการหล่อหลอมโดยกระบวนการตามธรรมชาติและกระบวนการทางสังคม เป็นปฏิกริยาต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ ระหว่างที่ผ่านกระบวนการนั้น มนุษย์ต้องปะทะกับแรง บิบ แรงกดดัน และแรงกระแทกจากภายนอกที่สำคัญ 4 แหล่ง คือ ขนบประเพณีและวัฒนธรรม ครอบครัว เพื่อน และสิ่งแวดล้อม คนที่จะยืนหยัดอยู่ในโลกนี้ได้อย่างปกติสุข และไม่กลายเป็นคนเจ้าปัญหา จึงได้แก่คนที่สามารถจัดการกับแรงปะทะจากแหล่งภายนอก ได้อย่างสมดุลโดยอาศัยทักษะชีวิตที่ได้รับการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี (มันฑาราชธรรมบุศย์, intranet.opp.go.th/src/files/1311200912583022208.doc) ทั้งนี้เด็กและเยาวชนที่ผ่านการถ่ายทอดประสบการณ์ที่ดีและได้รับการฝึก ทักษะชีวิตจากสถานศึกษาอย่างจริงจังจะมีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และมีคุณลักษณะที่ดีงาม เช่น มองเห็นคุณค่าและเคารพในศักดิ์ศรีของตนเอง รักและปรารถนาแก่ตนเอง มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และสามารถดำรงตนให้เป็นพลเมืองที่ดีของสังคมประเทศและสังคมโลกในที่สุด ดังนั้นการเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ให้เด็กและเยาวชนได้มีทักษะในการเผชิญและจัดการรับสถานการณ์หรือปัญหา จึงเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อป้องกัน การเสพสุราและบุหรี่

จากการสำรวจอย่างไม่เป็นทางการในเดือนธันวาคม 2552 ของผู้วิจัยพบว่า มีเด็กบางคนเริ่มทดลองดื่มสุราและสูบบุหรี่และถูกไล่ออกจากศูนย์สงเคราะห์ อีกทั้งยังพบว่าเด็กส่วนใหญ่ยังไม่ทราบว่าควรจะตัดสินใจ แก้ปัญหาและปฏิเสธอย่างไรเมื่อมีคนนำสุราหรือบุหรี่มาให้ลอง ประกอบความรู้สึกว่าแห้วที่มีในตัวเด็กทุกคนนั้นฝังแน่นในจิตใจ ส่งผลให้เด็กขาดความมั่นใจในตัวเอง เหมือนต้องเผชิญกับโลกด้วยความเปล่าเปลี่ยวเช่นนี้ ทางผู้ปกครองเด็กในศูนย์สงเคราะห์

เด็กเคสสถานมรกดเองยอมรับว่ามีความกังวลใจต่อปัญหาสุราและบุหรี่นี้ไม่น้อย แม้จะเยียวยาเด็กด้วยความรักและศาสนาแล้วก็ตาม เด็กก็ยังคงว่าเหวและยากที่จะป้องกันปัญหาสุราและบุหรี่ได้ เป็นที่น่าเสียดายที่มีเด็กต้องออกจากศูนย์สงเคราะห์ไป นั่นหมายถึงเด็กจะต้องกลับไปอยู่ในสภาวะแวดล้อมอย่างเดิม ซึ่งยิ่งจะทวีปัญหาให้กับสังคมมากขึ้นในอนาคต ผู้วิจัยจึงมีความสนใจทำรูปแบบทักษะชีวิต โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์สอดคล้องกับวัฒนธรรมและความเชื่อของเด็กกำพร้าในศูนย์สงเคราะห์เด็กเคสสถานมรกดแห่งนี้ ที่ได้จากการประยุกต์แนวคิดทักษะชีวิตขององค์การอนามัยโลกและกรมอนามัยกระทรวงสาธารณสุขร่วมกับการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และกิจกรรมความเชื่อทางศาสนา ซึ่งกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบด้วย การบรรยาย การระดมสมอง การสาธิต การแสดงบทบาทสมมติ เกม การอภิปรายกลุ่ม การร้องเพลง การอธิษฐาน และการศึกษาพระคัมภีร์ เพื่อให้เด็กได้ฝึกให้เกิดทักษะความภาคภูมิใจในตนเอง ทักษะการตัดสินใจ ทักษะการแก้ปัญหา และทักษะการปฏิเสธเมื่อถูกชักชวนให้เกี่ยวข้องกับสุราและบุหรี่ ซึ่งจะเป็นภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิตและสามารถอยู่อย่างมีความสุขและเป็นกำลังของประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษารูปแบบทักษะชีวิตเพื่อป้องกันการเสพสุราและบุหรี่ของเด็กกำพร้าในศูนย์สงเคราะห์เด็กเคสสถานมรกด อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

สมมติฐานในการวิจัย

เด็กในศูนย์สงเคราะห์เด็กเคสสถานมรกด มีทักษะความภูมิใจในตนเอง ทักษะการตัดสินใจ ทักษะการแก้ปัญหา และทักษะการปฏิเสธเมื่อถูกชักชวนให้เกี่ยวข้องกับสุราและบุหรี่เพิ่มขึ้น หลังใช้รูปแบบทักษะชีวิตเพื่อป้องกันการเสพสุราและบุหรี่

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-experimental Research) โดยกำหนดขอบเขตของประชากรและขอบเขตเนื้อหาของการวิจัยดังนี้

1. ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

พื้นที่การศึกษา คือ ศูนย์สงเคราะห์เด็กเคสสถานมรกด ตำบลสบเปิง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

2. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรในการศึกษาคั้งนี้ คือ เด็กกำพร้าอายุระหว่าง 10-18 ปี ในศูนย์สงเคราะห์เด็กเคอสถานมรกต ตำบลสบเปิง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 27 คน

3. ขอบเขตเนื้อหา

เป็นการศึกษารูปแบบการใช้ทักษะชีวิตเพื่อป้องกันการเสพสุราและบุหรี โดยประยุกต์แนวคิดทักษะชีวิตขององค์การอนามัยโลก และกรมอนามัยกระทรวงสาธารณสุขให้สัมพันธ์สอดคล้องกับวัฒนธรรมและความเชื่อของเด็ก โดยเสริมสร้างทักษะชีวิตในด้านทักษะความภาคภูมิใจในตนเอง ทักษะการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ทักษะการแก้ปัญหา และการปฏิเสธเมื่อถูกชักชวนให้เกี่ยวข้องกับสุราและบุหรี วัตถุประสงค์ก่อนและหลังทำกิจกรรม

นิยามศัพท์เฉพาะ

รูปแบบทักษะชีวิตเพื่อป้องกันการเสพสุราและบุหรี หมายถึง รูปแบบที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์สอดคล้องกับวัฒนธรรมและความเชื่อของเด็กกำพร้าในศูนย์สงเคราะห์เด็กเคอสถานมรกต จากการประยุกต์แนวคิดทักษะชีวิตขององค์การอนามัยโลกและกรมอนามัยกระทรวงสาธารณสุขร่วมกับการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และกิจกรรมความเชื่อทางศาสนา ซึ่งกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบด้วย การบรรยาย การระดมสมอง การสาธิต การแสดงบทบาทสมมติ เกม การอภิปรายกลุ่ม การร้องเพลง การอธิบาย และการศึกษาพระคัมภีร์ เพื่อให้เด็กได้ฝึกให้เกิดทักษะความภาคภูมิใจในตนเอง ทักษะการตัดสินใจ ทักษะการแก้ปัญหา และทักษะการปฏิเสธเมื่อถูกชักชวนให้เกี่ยวข้องกับสุราและบุหรี

ความเชื่อ หมายถึง ความเชื่อในพระเจ้า เป็นความแน่ใจในสิ่งที่ตนหวังไว้ เป็นความรู้สึกมั่นใจว่า สิ่งที่ยังไม่ได้เห็นนั้นมีจริง

ทักษะชีวิตในการป้องกันการเสพสุราและบุหรี หมายถึง ความสามารถของเด็กและเยาวชนที่จะเผชิญกับสิ่งที่ท้าทายให้มีการเสพสุราและบุหรีได้แก่ ทักษะความภาคภูมิใจในตนเอง ทักษะการตัดสินใจ ทักษะการแก้ปัญหา และทักษะการปฏิเสธเมื่อถูกชักชวนให้เกี่ยวข้องกับสุราและบุหรี

ทักษะความภาคภูมิใจในตนเอง หมายถึง ความรู้สึกถึงความสำเร็จของตน รู้สึกว่าตนเองเป็นคนมีคุณค่า มีความหมายและเป็นส่วนหนึ่งที่จะเป็นประโยชน์ต่อสังคม

ทักษะในการตัดสินใจ หมายถึง ความสามารถของเด็กและเยาวชนในการกำหนดทางเลือก วิเคราะห์ผลดี/ผลเสียของทางเลือก และหาทางแก้ไขข้อเสียที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจ

ทักษะการแก้ปัญหา หมายถึง ความสามารถของเด็กและเยาวชนในการการระบุนปัญหา คิดวิธีการแก้ปัญหาต่างๆ การชั่งน้ำหนักข้อดีข้อเสียของแต่ละวิธี และเลือกวิธีการแก้ปัญหาที่เหมาะสมที่สุด แล้ววางแผนว่าทำอะไรให้เป็นจริง

การปฏิเสธเมื่อถูกชักชวนให้เกี่ยวข้องกับสุราและบุหรี่ หมายถึง ความสามารถของเด็กและเยาวชนในการใช้คำพูด และภาษาท่าทาง เพื่อสื่อสารความรู้สึกนึกคิดของตน ในการแสดงความต้องการที่จะปฏิเสธเมื่อถูกชักชวนให้เกี่ยวข้องกับสุราและบุหรี่

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้รูปแบบการจัดกิจกรรม เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อป้องกันการเสพสุราและบุหรี่ของเด็กกำพร้าในศูนย์สงเคราะห์เด็กเคอสถานมรกต อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
2. ก่อให้เกิดความมั่นคงทางด้านจิตใจในตนเองของเด็กและเยาวชนในการป้องกันตนเองจากสุราและบุหรี่
3. เยาวชนที่มีทักษะในการป้องกันการเสพสุราและบุหรี่
4. ก่อให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาทักษะชีวิตให้แก่เด็กและเยาวชน สอดคล้องกับวัฒนธรรมและความเชื่อในการดำรงชีวิต
5. ได้แนวทางการจัดกระบวนการศึกษาที่เปิด โอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการ
6. ก่อให้เกิดแนวทางในการป้องกันการเสพสุราและบุหรี่สำหรับองค์กรและหน่วยงานต่างๆ